

IN MEMORIAM

Ivan Nemanič, prvi slovenski filmski arhivist (1931–2021)

Ivan Nemanič je prvi slovenski filmski arhivist in je Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije uspešno vodil od ustanovitve leta 1968 do svoje upokojitve leta 1996. S svojim delom se je trdno zapisal v zgodovino tako filmske arhivistike kot filma. Za svoje izjemno in pionirsko delo je prejel več priznanj, med katerimi sta najpomembnejši Častni znak svobode Republike Slovenije leta 1998 in Aškerčeva nagrada za življenjsko delo leta 2018.

Potreba po arhiviranju filmov se je kazala že v zgodnjih šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Za to sta si prizadevali obe takratni filmski podjetji in tudi filmski ustvarjalci, predvsem režiser France Štiglic, o čemer je govoril tudi v takratni slovenski skupščini. Štiglic je tudi v arhivskem smislu razmišljal zelo moderno. Takratni slovenski Državni arhiv je menil, da bi le pri samostojni ustanovi lahko hranili vse zvrsti filma in da v morebitnih posebnih filmskih oddelkih splošnih arhivov ne bi mogli hraniti umetniških filmov, ker to ni njihova naloga. Štiglic je menil, da je »ustanovitev filmskega arhiva /.../ nujna, zajema naj vse, kar imamo, tako pri filmu kot pri televiziji ali kje drugje. Arhiv naj bo ustanova, ki funkcionira po predpisih in pravilih, veljavnih za druge arhivske službe«. Leta 1966 je bil sprejet zakon o arhivskem gradivu in arhivih, ki je tudi film ovrednotil kot arhivsko gradivo. Vse kaže, da varstvo filma ni bilo rešeno takoj, vendar so se leta 1968 slovenski arhivi v okviru Skupnosti slovenskih arhivov končno dogovorili, da bodo zaradi posebnih pogojev hrambe, potrebne kadrovske specializacije ter zahtevne in drage tehnične opreme filmsko arhivsko gradivo za celotno ozemlje Slovenije evidentirali, zbirali in strokovno obdelovali ter dajali v uporabo za celotno ozemlje Slovenije samo v osrednji nacionalni arhivski ustanovi.

Tako je leta 1968 profesor zgodovine in arhivist Ivan Nemanič, v dogovoru s takratnim direktorjem Arhiv SRS Jožetom Mačkom, prevzel delovno zadolžitev za obsežno področje slovenske filmske dediščine. Glede na to, da ni imel izkušenj na tem področju, se je najprej seznanil z literaturo o vzdrževanju in arhiviranju filmskega arhivskega gradiva, z delom Film Preservation Herberta Volkmana, predsednika FIAF-e, mednarodne zveze filmskih arhivov in kinotek. V naslednjih letih je v arhiv prevzel acetatne, negorljive filme, gorljive filme pa je Triglav film poslal v hrambo v Jugoslovansko kinoteko v Beograd, ki je imela takrat edina v državi ustrezna skladišča oziroma bunkerje za tako nevarno hrambo. Večina teh filmov je bila pri njih shranjena do konca Jugoslavije, do leta 1991, ko je Ivan Nemanič za večino le-teh organiziral prevoz v Slovenijo in njihovo hrambo v podzemnih skladiščih v Gotenici. Za negorljive filme je že kmalu po prevzemu skrbi za hrambo slovenskih filmov poskrbel, da so bili negorljivi filmi v ustreznih klimatiziranih skladiščih v stavbi Arhiva Republike Slovenije. S tem so se ohranili vse do danes in so dokaj dobro ohranjeni pripravljeni tudi za »prehod v novo življenje«, za digitalizacijo in restavracijo ter s tem ogled na sodobnih projekcijskih napravah v visoki resoluciji.

Slovenski filmski arhiv je torej druga najstarejša tovrstna ustanova na nekdanjem jugoslovanskem prostoru, takoj za Jugoslovansko kinoteko. Prav sorazmerno zgodnja ustanovitev filmskega arhiva v Sloveniji je pripomogla, da smo ohranili večino, več kot petindevetdeset odstotkov slovenskih filmov v izvirni obliki, v negativu na filmskem traku.

Nemanič se je pri organiziranju filmske zbirke zgledoval po Jugoslovanski kinoteki, eni izmed najstarejših, največjih in najuglednejših ustanov na svetu. Njegovo osnovno načelo je bilo, tako kot velja še danes, da ima vsak filmski naslov svojo številko, številke vseh tehničnih enot, predvsem kolotov, pa potekajo zaporedoma, neprekinjeno od številke 1 naprej, ne glede na to, kdaj so bili različni koluti za posamezni film prevzeti v arhiv. Izkušnje v filmski arhivistiki je dopolnjeval tudi v drugih filmskih arhivih, v Koblenzu, Frankfurtu, Berlinu, Bois

Ivan Nemanič na snemanju dokumentarnega filma Soseska leta 1974 v Drašičih.

d'Arcyju, na Dunaju in v Zagrebu, kjer je evidentiral tudi filme, pomembne za zgodovino Slovenije in Slovencev. Zahvaljujoč dobremu sodelovanju z zadnjima dvema je pridobil filme hrvaških snemalcev Ormož Jugoslovanski Gallspach, Radenci, *Poletni sivi sokol* in film avstrijskih snemalcev Slike z Bleda.

Ivan Nemanič je opravil pionirsko delo, saj je bil kar šestnajst let, do leta 1984, edini filmski arhivist na Slovenskem. Njegova zasluga je, da je zbral filmsko gradivo, ki je bilo takrat pri različnih imetnikih in ustvarjalcih. Najprej je začel z evidentiranjem in zbiranjem filmov največjih slovenskih producentov, Triglav filma in Viba filma. Ob tem velja omeniti, da je od Triglav filma prevzel tudi predvojne slovenske filme, vključno s prvima celovečernima filmoma V kraljestvu Zlatoroga in Triglavske strmine. Zatem so prišli na vrsto manjši filmski producenti, predvsem Unikal in drugi ustvarjalci, zlasti zasebni snemalci, med katerimi omenjamo predvsem Božidarja Jakca, Maria Foersterja, Franca Červinka in druge.

Ivan Nemanič je zaslužen, da je Slovenski filmski arhiv pridobil številne filme iz obdobja med obema vojnoma, ki so bili po mnenju poznavalcev izgubljeni. Med njimi so bili filmi Metoda Badjure Lepotno tekmovanje za častni naslov Miss Trbovlje, Trbovlje, Odkritje spomenika kralju Petru Prvemu Osvoboditelju v Kranju, Lepotno tekmovanje za Miss Kranj, S.K.Korotan igra zanimivo prvenstveno tekmo s S.K.Bratstvo z Jesenic, proslava 70. letnice Kranjske narodne čitalnice v Kranju, zatem film Ivana Noča Ples v Predgradu in film Janka Balantiča Krst prvega jadralnega letala 6. oktobra 1940 v Kranju.

Arhivu Republike Slovenije je z njegovo pomočjo uspelo ohraniti in izpopolniti »filmsko Sloveniko«, zbirko slovenskih dokumentarnih, igranih in animiranih filmov od leta 1905 dalje. Do začetka leta 1997, ko je odšel v pokoj, je zbirka narasla na več kot dva tisoč naslovov.

Njegovo pionirsko delo in mentorstvo novim sodelavcem sta bili temelj za kasnejšo kadrovsko širitev filmskega oddelka, ki je prerasel v samostojni sektor Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije. Tudi v strokovnih krogih v tujini je bilo njegovo delo zelo cenjeno in že leta 1993 se je Slovenski filmski arhiv vključil v FIAF, Mednarodno organizacijo filmskih arhivov in kinotek.

Ivan Nemanič je bil pionir tudi pri strokovni obdelavi filmskega arhivskega gradiva. Leta 1982 je izšel prvi inventar, v katerem je v dveh delih podrobno popisal 965 dokumentarnih, igranih in animiranih filmov, ki jih je arhiv prevzel do leta 1977, zatem inventar filmov Božidar-

ja Jakca in Metoda Badjura ter inventar filmskih obzornikov, sledil je še tretji del njegovega inventarja filmov, ki so bili prevzeti v arhiv v letih 1982–1996.

Vseskozi pa je skrbel, da so bili zbrani filmski zakladi predstavljeni širši javnosti na številnih filmskih projekcijah po Sloveniji ter tako širil zavest in vedenje o slovenski filmski dediščini. Pripravil je tudi dve tematski razstavi, Filmski obzornik 1946–1951 – zrcalo časa in Filmska ustvarjalnost Metoda in Milke Badjura.

Omeniti je treba tudi njegovo pobudo za »arhivska filmska snemanja« in film o dr. Franu Zwitteru ter njegov scenarij za film Soseska, v katerem je upodobil sliko življenja na vasi v svoji rodni Beli krajini, ki jo je vedno nosil v svojem srcu. V svojih spominih na delo v Slovenskem filmskem arhivu z naslovom Utrinki filmskega arhivista, ki so bili objavljeni v knjižici Slovenski film in njegovo varovanje/ 30 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije je z največjim žarom pisal prav o nastanku tega filma: *»Ob obiskih v domačem kraju pod Gorjanci sem spoznal, da soseske, ki so v preteklosti odigrale na vasi pomembno vlogo samopomoči, zamirajo. Mnogi, zlasti mlajši vaščani so se odselili in se zaposlili v mestih. Zavzetost za skupne vaške zadeve je začela pojemati. Etnografi in zgodovinarji so sicer pisali o soseski razprave in članke. Prepričan sem bil, da bi filmska upodobitev ohranila spomin na sosesko v pristnejši podobi. Vzel sem pero in po nasvetu režiserja Milana Ljubića dokončal scenarij za dokumentaren film 'Soseska' v Drašičih, vasi severovzhodno od Metlike. V Drašičih je vaška skupnost ohranila vse oblike svoje dejavnosti iz preteklosti in se v zadnjih letih celo krepi. Soseska na občnem zboru v vaški kleti vsako leto na belo nedeljo izvoli odbor, ki bo v naslednjem letu skrbel za skupne zadeve. Scenarij za film je Viba film sprejel in tako se je filmska ekipa na belo nedeljo (v aprilu) 1974 leta napotila v Drašiče, ko so vaščani pripravili občni zbor soseske. Vaška klet s kulisami polnih sodov vina je predstavljala snemalni atelje posebne vrste. Filmarji so se lahko prepričali, da Belokranjci še ohranjajo svoje običaje. Vaški ključar je odprl pipo na sodu, da je pritekla žlahtna kapljica, ki posebej slikovito odseva ob projekciji barvnega filma. Ob tej priložnosti velja v soseski pravilo, da si ga naložiš, kolikor ga moreš nesti, ne da bi te kdo vprašal za račun. Kmalu se je oglasila pesem. Drašičani so brez pevovodje in brez poprejšnjih pevskih vaj ubrano zapeli venček narodnih, nazadnje 'Prej pa ne gremo dam'. Snemalec je s kamero obšel še vinograde, steljnike z brezami in poiskal zanimive krajinske motive ter z njimi zaokrožil film o soseski.«*

Lojz Tršan

IN MEMORIAM Vladimir Žumer (1949–2021)

»Najbrž ni poznavalca slovenske arhivistike, ki se ne bi strinjal s trditvijo, da sodi Vladimir Žumer s svojim mnogostranskim prispevkom k razvoju te vede med najpomembnejše slovenske arhiviste vseh generacij. Njegovo delo je izjemno na vseh treh najpomembnejših področjih: pri razvijanju znanstvene arhivske teorije in prakse, pri organizaciji arhivske službe, zlasti tistega dela, ki skrbi za pravilno ravnanje z arhivskim gradivom pri imetnikih (ustvarjalcih), ter pri seznanjanju strokovne in širše javnosti z vlogo in pomenom arhivske službe za zgodovino ozemlja in narodov v mejah današnje slovenske države.«

Te besede so uvod v pregled strokovnega in raziskovalnega opusa dr. Vladimira Žumra, ki mu jih je ob njegovi šestdesetletnici leta 2009 v publikaciji *Arhivi* namenil njegov sodelavec in prijatelj mag. Vladimir Kološa. V njih je strnil monumentalni pomen Žumrovega opusa za razvoj slovenske arhivistike.

